

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

מעשה ברב עמרם חסידא וקריאתו 'נורא בי עמרם'

מעשה מובא בגמרא במסכת קידושין (פא.): הנך שבייתא דאתאי לנהרדעא. אסקיניהו לבי רב עמרם חסידא [- שציוה עליהם לפדותם, ונתנום בעלייתו. רש"י]. אשקולו דדגא מקמייהו. בהדי דקא חלפה חדא מינייהו נפל נהורא באיפומא [- שהיתה עוברת אצל פי ארובה שמן העלייה לבית. נפל אור בבית דרך פי העליה, שהיו פניה מאירות]. שקליה רב עמרם לדגא, דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה. סליק ואזיל [- לתובעה]. כי מטא לפלגא דדגא, איפשח [- הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחזקה להתגבר על יצרו], תמא קלא 'נורא בי עמרם' [- הזעיק בבי השכונה ליאסף ולבא לכבות הדליקה, כדי שיחדל מיצרו, שיתבייש מהן]. אותו רבנן [- שהיו סבורים שהיה שם דליקה]. אמח ליה, כסיפתינן. אמר להו, מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא דדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי. אשבעיה דינפק [- השביע רב עמרם ליצר הרע שיצא ממנו], נפק מיניה כי עמוזא דנהורא.

והנה בגמרא במסכת ברכות (כח:): כשחלה רבן יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו... אמחו לו, רבינו ברכנו. אמר להם, יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמר לו תלמידיו, עד כאן [- בתמיה, כלומר, ולא יותר ממורא בשר ודם]. אמר להם, ולואי [- שיהא כמורא בשר ודם, שאם כן תחדלו מעבירות הרבה], תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם [- עובר עבירה בסתר ממורא הבריות, ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניחו בכך], ע"כ.

כשעומד באמצע עשיית העבירה לא יועיל מורא שמים

כתב בספר לב אליהו (ג לא): וראיתי בשם הגר"א ז"ל שביאר מאמר זה, מה שאמר רבי יוחנן בן זכאי הלשון 'כשאדם עובר עבירה [אומר שלא יראני אדם]', דמשמע שהוא כבר עומד באמצע עשיית העבירה. ופירש הגר"א דהכי קאמר, קודם שהאדם מתחיל בעבירה יש לו עוד תקווה להתגבר על יצרו, מחמת יראת שמים שיש בו, ולהתרחק מן העבירה. אבל כשאדם כבר נמצא בשעת עשיית העבירה - כשאש התאווה כבר מדלקה ובעתה בו - אז לא יועיל לו מורא שמים שבו, רק מורא בשר ודם.

כי הנה תראה אדם סוגר עצמו מאחורי הדלת והמסגר ומתחיל בעבירה, והרי הוא מתעלם מזה שהוא יצטרך לתת דין וחשבון על זה, ובכל זאת אם איש זר פותח הדלת ונכנס, תיכף ומיד יתבייש ויסור ממנו כל תאוותו, וינצל מעבירה. הרי ברור מזה שמורא בשר ודם מונעו מהעבירה יותר ממורא שמים! וזהו מה שאמר ריב"ז 'יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם'.

עפ"י הוסיף וביאר (פ' שלח, מאמר 'חבר אין צריך התראה') את המעשה ברב עמרם חסידא, שצעיר 'נורא בי עמרם'. כי אע"פ שידע שיש כאן חשש גדול של חילול השם - וכמו שאמרו לו תלמידיו: רבינו ביישתנו! אבל ידע גם זאת, שמכיון שתקפו יצר הרע החחני, עד שכבר עלה על הסולם - שוב לא יועיל לו אלא מורא בשר ודם.

ראיות הגרא"ל לופיאן לתוקף היצר מדין התראה בחבר ומדין תחילה באונס וסופה ברצון

שתי ראיות נוספות ליסוד זה, לפיו אין בכח יראת שמים להציל את האדם מן החטא אחרי שכבר התחיל בעבירה - מביא הגרא"ל לופיאן. האחת - מדין חבר אין צריך התראה. והשניה - מדין תחילה באונס וסופה ברצון.

א' בגמרא במסכת סנהדרין (מא:): נחלקו אם חבר צריך התראה, והסובר שחבר אין צריך התראה טעמו, שהרי לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למיז, והחבר שיוודע שדבר זה אסור ודאי מזיד הוא ולכן אין צריך להתרחק בו. משא"כ חכמים סוברים שאף חבר צריך התראה. ומבואר בדעת חכמים שאין ממיתים חבר ללא התראה, כיון שאנו נוקטים שאילו היו מתירים בו היה פורש מהעבירה! הרי למדנו מכאן, שחבר זה שקיבל עליו דברי חבירות ומדקדק בקלות בבחמורות, וגם עתה עודנו 'חבר', מכל מקום כיון שיצרו תקפו והתגברה עליו תאוותו - מעלים הוא מעצמו את הפחד והמורא מהאיסור ועונשו גם יחד, וכבר אינו 'מזיד' להתחייב מיתה, כי שכלו ומחשבתו מעורפלים הם על ידי תוקף תאוותו, וגדרו מעתה הוא כ'אומר מותר' וכ'שוגג'. ולכן צריכים אנו שיתרו בו בפה מלא, וימחישו לא את העונש שיקבל בבית דין, ושימיתוהו במיתה פלונית הראויה לו, ואז בראותו האנשים המתירים בו ובשמעו התראתם - יקבל המורא והפחד מהעבירה שהוא עומד לעבור, ויפחש.

ב' בגמרא במסכת כתובות (נא:): אמר רבא, כל שתחלתה באונס וסופה ברצון, אפילו היא אומרת הניחו לו, שאלמלא נדקק לה היא שוכרתו [אעפ"כ נחשב הדבר לאונס] מאי טעמא, יצר אלבשה. ופירש רש"י: יצר אלבשה, וגם זה אונס, שבתחילת בעילה שהיא באונס, הלבשה הבועל יצר.

הרי לפנינו מה עצום הוא כח היצר, שכל מה שהאשה נאסרת על בעלה כשנטמאה ברצון - היינו משום שהביאה את עצמה ברצון לידי היצר הרע, אבל כשכבר לבשה יצר הרע מתחילה באונס, אע"פ שאח"כ תקף עליה תאוותה ונתרצתה - מכל מקום הרי היא חשובה כאנוסה מתחילתה ועד סופה. כי בעת העבירה עצמה כבר לא יועיל דבר, ורק מורא בשר ודם יש בו הכח לסלק את היצר הרע גם בעת העבירה עצמה בהיותו בתוקף יצרו, כפי שלמדנו מדברי ריב"ז וממעשהו של רב עמרם חסידא.

ביאור הסטייפלר בחילוק שבין 'הכרה שכלית' ל'הכרה חושית'

על ענין זה עומד גם הסטייפלר בספרו ברכת פרץ (פ' נח עמ' י) והוא מבאר את החילוק בין 'מורא שמים' שעניינו הבנה שכלית, ובין 'מורא בשר ודם' שהוא הכרה חושית. וזה לשונו: וכעין זה מצינו בברכות כשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו אצלו כו'. פירוש, שהתלמידים התפללו על ברכה זו, שהרי באמת ה'מורא שמים' הוא הרבה יותר עצום ורב מה'מורא של בשר ודם', וכדאמר רבי יוחנן בן זכאי עצמו שם לעיל: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, ואם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולחשדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה. ועכשיו כשמוליכים אותי לפני

מורא

שמים

בעת

התגברות

היצר

הרע

יום חמישי י"ח חשוון

קידושין דף פא

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

"על כך אנו
מבקשים
'חיים שאין
בהם בושה
וכלימה'
ואעפ"כ
'חיים שיש
בהם יראת
שמים
ויראת
חטא', שלא
נצטרך
לתחבולה
של בושה
להתגבר
על היצר"

מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסריו איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון, ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנום ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה?! הרי שהיראת שמים עצום ורב יותר ממה שיש לפחד מבשר ודם, והיכי מבך להם 'הלואי שתהא היראת שמים כמורא בשר ודם'.

ועל זה השיב להם ריב"ז, שמכל מקום בפועל הוה המורא של בשר ודם גדול יותר ממורא שמים. שהרי כשאדם עובר עבירה, יודע ומכיר שמאוד יש לפחד מהחטא - ממוראות העונש וממוראות הפגם - ואעפ"כ בעיניו יצר הרע לית דמשגח על היצר טוב ועל הכרת שכלו. ואילו באותה שעה היה מרגיש שאיזה אדם חזא בביוולו - היה מיד פורש מהעבירה ברוב פחד. הרי שאע"פ שמצד השכל גדול המורא שמים הרבה יותר ממורא של בשר ודם, מכל מקום במציאות המורא של בשר ודם מפחידו יותר מיראת שמים...

והנה כל זה אמר ריב"ז לתלמידיו שהיו בודאי צדיקים גדולים ובאמונה שלמה ובהכרת שכלם הכירו ודאי שמורא שמים הוא נורא יותר ממורא בשר ודם [ובעצמם שאלו 'עד כאן?!'] ומכל מקום ראה ריב"ז שזהו להם ברכה שתהא היראת שמים שלהם כמורא בשר ודם. הוא הדבר שדברנו שהכרה חושית פועלת הרבה יותר על האדם מהכרה שכלית, אע"פ שבשכלו מכיר שהפחד משמים גדול יותר לאין שיעור.

תמיהת האלשיך וכי חשודים חמשת תלמידי ריב"ז שלא יאמרו 'שמא יראני המקום'

והנה על עיקר תשובת ריב"ז לתלמידיו מעיר האלשיך הקדוש (ויקרא ט כג) וזה לשונו: כי גם עתה אחר תשובתו, קושייתם במקומה עומדת, וכי מי חשידי בעיניו שחמשה תלמידים גדולי עולם, כולם יאמרו 'שמא יראני שום אדם' ולא 'שמא יראני המקום'. והוא מבואר זאת על פי המעשה ברב עמרם חסידא: ויובן במאמרם ז"ל שקרה לרב עמרם חסידא שפדה שתי ריבות יפייפות והעלה אותן בעלייה, ויסר את הסולם ממקומה, ויהי היום יוחם לבו, ויטה את הסולם אל העלייה ויחל לעלות, ועודנו באמצע הסולם ויך לבו אותו כי ירע עליו המעשה ההוא אשר זמם לעשות, ויואל לשוב אחור ולא יכול - כי תקפתו יצרו ויאחז בו להעלותו ולא הניחו לירד - וירא כי לא יכול ליצרו, ויקרא בקול גדול, נורא בי עמרם נורא בי עמרם, ויאספו אליו כל בני העיר, ויאמרו אליו איה האש והעצים, ויאמר אליהם נורא דחטא דהוה דליק בקרבי. אמרו לו, כספתינן. אמר להם, מוטב שאתבייש בעולם הזה ולא בעולם הבא.

הנה כי עם היות רב עמרם חסיד, עם כל זה לא עצר כח מפני יראת השם לשוב אחור מחטאו עד באו אנשים וממוראם ירד ממעלות אחז אחרותית. והיעלה על לב כי גבר כרב עמרם לא היה עליו מורא שמים שוה למורא בשר ודם.

יסוד האלשיך שכשבאה העבירה לידי מורא בשר ודם מונע יותר ממורא שמים

ומכאן הערה זו מסיק האלשיך כיסודו של הגר"א המובא בראשית הדברים: אך היה זה שקודם בא החטא לידי יותר ימנע ללכת לעשות את הרע מיראת אלקים מאשר ממורא בשר ודם. אך כשכבר העבירה באה ונהיתה ויאחז צדיק דרכו לעשותה - אז יותר קל לימנע ממורא בשר ודם. והוא מעשה דרב עמרם חסידא, כי אחר היותו במעשה הרעה והחל לעלות בעצת יצרו, כבר החזיק יצרו בו וקשה לחזור בו. וטעם נוסף מוסיף האלשיך: כי גם מן השמים ירפו ממנו מלשינו, כי הואיל הלך אחרי צוות יצרו. ועל כן ממורא שמים לבד לא ישוב, אך ישוב אם יראוהו אנשים, כאשר היה לו כי שב בבא כל ישראל לראות אשר יבא באש.

וזה מאמר רבן יוחנן בן זכאי, אדם עובר עבירה בסתר, כלומר לא אמרתי טרם בא העבירה לידכם... כי ימנע הצדיק מיראת אלקים, אך אשר אמרתי בהיות כבר העבירה ביד האדם. וזהו אומרו 'אדם עובר עבירה בסתר', כלומר שכבר הוא עובר ובה יהוי, כי אז מינה לא יזוז ממורא שמים כי אם ממורא בשר ודם, כעובדא דרב עמרם. וזה היה ברכתו של ריב"ז לתלמידיו שהם ישובו ממורא שמים בלבד, אפילו כשכבר באה העבירה לידם.

מעלתו של איוב שהיה ירא אלקים וסר מרע מכאן יראת שמים לבדה

על דרך זה מבאר האלשיך בביאורו למשלי (ג ז) את הפסוק במשלי "אל תהי חכם בעיניך, ירא את ה' וסור מרע", שעיקר בחינתך תהיה אם מדמנה לך עבירה וכבר באה לידיך, אם תתגבר כארי ותסור ממנה מכאן מורא ה' ולא ממורא בשר ודם. וזהו 'ירא את השם וסור מרע' - כלומר, מחמת יראתך את ה' סור מהרע אשר אתה כבר בו ולא ממורא בשר ודם, שלא יהיה כרב עמרם שהוצרך לבשר ודם. ולכן דקדק לומר לשון 'סור' דהיינו לסור מהרע שכבר אתה בו, ולא קודם שבא לידיך.

ובפירושו לאיוב (א א) ביאר באופן זה גם את האמור על איוב "והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלקים וסר מרע": וזה יאמר פה באיוב כי היה 'ירא אלקים וסר מרע' - כי על דבר 'יראת אלקים' היה 'סר מהרע' טרם יראוהו אנשים, והוא ברכת ריב"ז כאמור. ובאופן זה ביאר גם את הפסוק בתהילים (קיא א) "אשרי איש ירא את ה'": וזה יאמר אשרי איש ירא את ה' - בל אנשים, רק בהיותו עמו לבדו (כנסת ישראל שם).

ובספר חסד אל לרבי חסדאי אלמשיני, ביאר על פי דברי האלשיך את הפסוק בתהילים "אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו": נמצא כפי זה שהיראה האמיתית היא שעם יראת השם לחוד יהיה האדם סר מרע, וזהו מה שאמר הכתוב 'אשרי כל ירא השם' - תדע באיזה 'ירא השם' אני מדבר, באותו ירא ה' האמיתי שביראת ה' הוא 'סור מרע', וזהו 'ההולך בדרכיו', שביראת ה' לחוד הוא הולך בדרכיו.

חיים שאין בהם בושה ויש בהם יראת חטא

בקובץ תורה מציון (שנה שישית חוברת א-ב, סימן יח) כתב בזה ביאור נפלא ברכת החודש, בסמיכות הבקשות 'חיים שאין בהם בושה וכלימה' ו'חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא' - כי רב עמרם חסידא אף שהיה ירא חטא באמת, שהרי לכך נקרא שמו 'חסידא', בכל זאת בא לידי חטא והוצרך לבוא לידי בושה כדי להינצל מן החטא. ועל כך אנו מבקשים שנחיה חיים שאין בהם בושה וכלימה, אך יחד עם זאת שיהיו אלו חיים שיש בהם יראת חטא, ולא נצטרך לתחבולה של בושה להתגבר על היצר.

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

קדושי שמחת
תורה תשפ"ד

ולישועת כלל ישראל
במהרה